

Літературна Бібліотека „Русалки“.

к 9.

1921 р.

Веселе в сумному

ЛЬВІВ — КИЇВ. 1921,

Клим Поліщук.

Веселе в сумному.

Сатирично-гумористична збірка.

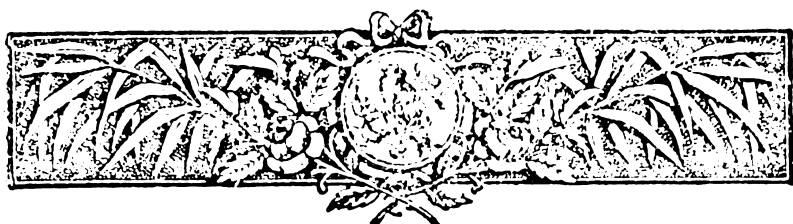

ЛЬВІВ-КИЇВ, 1921.

ВИДАВНИЦТВО „РУСАЛКА“.

ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ.

Друкарня Ставропігійського Інститута
під управою Ю. Сидорека.

У р о к.

Село в зеленому. Сади дихають ароматом розквітлих вишень, а повітря тремтить в яскравих проміннях сонця. В школі сотужно й сумно. Йде „урок Божого закону“. Перед сотнею неспокійних очей школярів стоїть велика сотулувата постать старого „батюшки“. З пів заплющеними очами і таким байдужним голосом він говорить в ніс:

— І согрішили грішні люди і сказав до них Господь: „Зроблю вам усім такий потоп, що тільки жажнетеся!..“ І. от, почався потоп. Йде дощ один день — сорок день і сорок ночей.. йде дощ другий день — сорок день і сорок ночей.. йде дощ третій день — сорок день і сорок ночей.

Школярам скучно. Де-які з них зачинають пустувати.

— Петре! — шепоче білява головка до рпжої. — А ну, вгадай, скільки він отак налічить?..

— Сорок день і сорок ночей! — вигукує на весь голос рпжа головка.

„Батюшка“ здивовано розкриває заплющені очі. Довго дивиться на похилені до парт дитячі голови і нарешті промовляє:

— Не мудрствуй лукаво!...

Виймає з кишені хусточку. Витирає носа і говорить далі:

— І, от, сказав Господь до Ноя: „Зроби собі таке ковче, посади туди свою сімю і забори для плоду сім пар птиць певчих і сім пар птиць не певчих“. І зробив Ной таке ковче, посадив до нього свою сімю і забрав сім пар птиць певчих і сім пар птиць не певчих... Взяв сороку, ворону, курицю, певня, гуску й качку — птиць певчих, і соловя, чирика, жайворонка, чичітку та синицю — птиць не певчих“...

— Оце, але! — раптом вимовляє в голос рижа головка. — А через що-ж тоді соловей співає, а гуска тільки гегає?...

„Батюшка“ знову здивовано розкриває очі. Довго дивиться і каже:

— Хто з вас мудрствує лукаво!...

Всі мовчать.

„Батюшка“ питається в друге:

— Хто мудрствує лукаво?...

— Петро! — виривається чийсь тоненький голосок десь аж з останньої парти.

„Батюшка“ повертає голову в бік рижої головки:

— А ну, Петре, нарицаємий камінь, встань і ходи сюди!

Рижа головка не рухається.

— Ч-г-ж сидиш? — кричить розгніваний „батюшка“.

Рижа головка схиляється до парти і щось таке говорить.

— Що він мимрит? — звертається „батюшка“ до всіх школярів.

— Він каже, що камінь ходити не може! — говорить сусідня білява головка.

„Батюшка“ цілком розкриває очі і на мить в його голові з'являється думка, що хлопець каже правду, але зараз же кричить:

— Сказано, що не мудрствуй лукаво, значить-ся, не мудрствуй вілк!...

В школі на мить робиться тихо, як у вусі. „Батюшка“ заспокоюється і „урок“ іде далі. За вікном яскраво сміється сонце й невимовно габить простір. Ріжа головка цілком схилилася до парти і крадькома хлипає:

— Щоб тебе, з твоїми птицями!... Який я камінь?...

7 травня 1921 р.

„Евфрошінія“

В маленькій сільській церковці затишно й молитовно. Перед старим різбляним іконостасом, в якому вмістилися не тільки образи „дванадцят праздників“, але й усі пророки та апостоли, маленькими пасмами веться сизий кадильний дим. В перервах дяківського співу чується з надвору голосне цвірінкання горобців, та метушливий голос чорного гайвороння, що клопоталося в своїх гніздах на високих осокомах коло церкви. В церкві-ж йде великопостна служба Божа. Тихо повторюють причасники слова святого письма: „абіе“, „паки“ і „камо“... Зітхають про себе старенькі дідусі, шамкають беззубими ротами кволі бабусі, товчуться кулаками в груди кремезні дядьки, хиляться до долу румяні личка молодичок, з німим острахом дивляться на рижого, з окулярами на носі, нового „батьошку“ малі першопричасники. Затаївши духа, з якоюсь незрозумілою тугою в грудях, чекають святого причастя. Забулися навіть за те, що на городі час садити бараболю, а в полі чекає їх свіжа рілля.

Нарешті залунало дяківське: „Тіло Христове прийміте“...

До вівтарного возвищення посунулася довга низка причасників. Першою підійшла донька сільського голови, така жвава і метка дівчина.

— Как имя? — запитався „батюшка“ по моськовському, шпортаючись срібною ложечкою в позолоченій чаші.

— Пріська — жваво відповіла дівчина.

— Нужно говорить Евфросінія, а не Пріська, — повчаючим голосом промовив „батюшка“, виймаючи з чаші святе причастя.

За дівчиною підійшла беззуба бабуся.

— Как имя?

— Евфросінія... — прошамотіла бабуся.

Слідом за бабусею — мале дівчатко „Ефлосінія“, потім молодичка, також „Евфросінія“ і т. д. „Батюшка“ причащає і дивується:

— Странно! Скільки женщин і все Евфросині!...

— А так, так!... підхлібно говорить ключник, витираючи старим „воздухом“ уста причасників.

Коли тут перед „батюшкою“ стала здорова постать дядька Остапа Чухрая, який на все село славився своїм багатством та добрим серцем до бідних. Склавши на грудях навхрест руки, він поважно приступив до „батюшки“.

Как имя? — спитався „батюшка“, милуючись його кремезною постаттю.

— Евфросиния! — голосно відповів дядько Остап.

Здивований „батюшка“ мало чаші з рук не випустив.

— Как, как? — запитався він у друге.

— Евросиния! — гримнув на всю церкву дядько Остап.

„Батюшка“, зачувши таку відповідь у друге, аж скрикнув:

— Да не бунтовщик ли ти дядька?!

— Який же я бунтовщик, як и православний?.. — промовив ображено дядько Остап.

— Його Остапійом називають! — вмішався ключник.

— Ах, вот в чем дело! — промовир „батьюшка“. Так не Евфросиния, а Евстафій будеш!..

— А так, так... Остапій... Евстафій... — радісно заговорив дядько Остап і лице його прояснилось.

„Батьюшка“ не кажучи вже ні одного слова, вийняв з чаші ложечку и запричастив Остапа.

Слідом за дядьком підійшов старенький дідуся. Перехрестився і роззявив рота.

— Как имя?

— Евштафій...

— В той час коло порога пошепки говорили між собою:

— Дивно! Що року була Оксаною, а це Евфросінею стала, — казала якась молодичка.

— Нічого дивного! — говорив на те дядько Остап. — Адже і я завжди був Остапом, а тепер Евстафієм став... Новий піп... з москалів... нічого не поробиш...

А „батьюшка“ все причащав і причащав. Причащаючи, в свою чергу дивувався:

— Странно.. Очень странно.. все женщины — Евфросинии, а мужчины — Евстафии!...

М. Луцк, 1921 р. 22 квітня.

Казка літньої ночі.

(Майже дійсність).

I.

„Садок вишневий коло хати“ розрісся на прочуд гарно й сягав аж до „Москалевої криниці“. „Наталка Полтавка“ нищечком викралася з хати „щоб мати не чула“, моргнула до „Москаля чарівника“ так, що в бідної „Катерини“ аж „занудило коло серця“... „Шельменко Денщик“, не в тім цвяхом битий, відразу зрозумів про що йде річ і негайно сповістив „Кайдашеву сім'ю“. „Баба Палажка та баба Параска“, почуваячися глибоко ображеними в найліпших своїх почуваннях, зняли несамовитий галас і спокій літньої ночі нагло порушився. Між деревами й кущами заходили якісь чудні тіні, які нагадували собою мертвяків. Ці тіні метушилися між бузиновими кущами, плуталися в барвінкові, топталися в руті, м'яті й неможливо шелестіли травою. „Соловейко малюсенький“ затих і, прислухуючись до того галасу, своїм чулим „серденьком“ передчував щось незрозуміле для його мозку..

Гурт тіний непомірно зростає. Присунув звідкілясь сумний, як осіння ніч, правдолюбивий „Бурлака“ і став коло схвильованої „Сердешної Оксани“. Вискочив з кропвяних кущів „Пан

Штукаревич“ і зараз-же заходився упадати коло „Жидівки Вихрестки“, яка не сміла навіть очей звести на нього. Крутячи свої козацькі вуси, старий Сірко замислено стояв під тополею і все намагався пригадати „Про що тирса шелестіла“... „Маруся Богуславка“ та „Циганка Аза“ заходилися коло старого „Назара Стодоли“ але той, заклопотаний думками про „Нещасне кохання“, зовсім не помічав їх... Всі тіни почували себе, як у дома, тим більше, що між ними були самі „Старосвідькі батюшки та матушки“, що спріяло доброму гуморові стревожених тінній. Один тільки „Перелицьований“ волоцюга Єней ніяк не міг пристосуватися до загального настрою і з призиливою ухмілкою позирав на завзятого „Тараса Бульбу“, як той, примостившись під кущем „червоненької калиноньки“, мугикав собі під ніс своє улюблене — „не дозволю, щоб навіть люлька дісталася клятім“...

— Кажі гоп, як перескочиш! — всміхнувся якийсь дяк-пиворіз із давньої інтермедії.

— Бог допоможе!.. Бог допоможе!.. — заспокоючо говорив з'українізований Стадвиком реб Еле із „Бога Помсти“.

Шум і галас зростали. В повітрі „замаяли“ крила чорних і огидних кажанів... І в той час від „Москалевої кривиди“ виринули під ручку „Чорна Пантера з Білим Медведем“, слідом за якими, іронічно всміхаючись, йшов товариш Леонід з Винниченкового „Базару“ і „Панна Мара“. Ще не підійшовши навіть до гурту, „Панна Мара“ радісно заплескала в долоні:

А я таки добюся, що вони мене будуть ненавидіти!

— Отакої! — здивувався „Назар Стодола“, виходячи зі своєї глибокої задуми. — Ото козпня!..

Бундючливі козаки в червоних жупанах, зашмаровані гайдамаки, обшарпані старці, — не

то живі, не то мертві, збилися в один гурт і підняли не абп який галас. За ними топталися на однім місці — наймпи, наймпчки, п'янюжки, пришолопуваті дурні та сварливі баби зі сцени „єдиного українського театру Миколи Садовського“ і ще... безліч чарівників, відьом, упирів та вовкулаків, яким у свій час не знайшлося місця на Лисій Горі і яких очоче прийнято в українську „клясичну“ літературу...

Все це хвилювалося, топталася, штовхалося, лаялося, скаржилось й нарікало на „безталання неньки“, яка по необережності виплodiла на світ таких негречних дітей, як „Панна Мара“ та безліч інших, подібних їй...

Важке стало повітря в садку вишненім...

Соромливо закрилася рукавом „Наталка Полтавка“, обурено озирався навколо себе „Москаль Чарівник“, бо чи моглиж вони сподіватися такої халепи через свій невинний жарт.

— Я йому пакажу! — говорив „Москаль Чарівник“, стискаючи кулаки і злістливо позираючи на „Шельменка Денщика“, — всьо ето он наделал.

II.

— Всяка істина є устаріла брехня! Всяка брехня була колись істиною! — самовпевнено виголосила Винниченкова Наталія Павловна, виходячи з-за куша і з цікавістю озираячись навколо.

— Сама ти брехухо! — заверещала Одарка.

Колись, як я була з „Запорожцем“ за Дунаєм, то ще не таких бачила!

— Хай гине старе шпарґалля! несподівано крикнув кирпатий Мефистофель.

— Ти не смієш буть на сцені, як освистаний актьор! — гукнув з за плоту Чипринків „Лицар Сам“.

— Скую... плюю... скую.. ую... ю... — вимовив слідом за ним Семенківський П'єро. — Коли я кохаю, або мертвопетлюю, або задаюся, так нічого заклопотано чухати потилицю.. Скую... ую... ю...

— Що він там белькоче? — занепокоївся Франків „Учитель“. — За моєї пам'яті кождий школяр починав науку від букви „А“...

— За твою букву, я хочу „дать тобі по морді!“ — спалахнув П'єро. — „Хинець корзиною“... Розіпнемо на стінах, хто коритись не міг... Улю... лю... ю... ю...

— Хто ви такі і чого вам треба тут? — суворо запитався неспокійного П'єро „Назар Стодоля“.

— Я?! — вдарився в груди обома руками П'єро. — Я палю свого „Кобзаря“, от вам і все!..

— Алеж то неможливо!... неможливо!... — загули козаки й гайдамаки.

— Чому неможливо? — крикнув товариш Леонід. — Адже-ж наша товаришка, щоб бути кориснішою для справи, могла свою власну красу знищити!...

— Коли на буркоті закендюшать, то не такої заспіваєш! — почав було говорити Еней, пригадуючи собі давні часи свого бурлакування, але його „трагічно“ перебив старий „Цар Едіп“ з „Молодого Театру“.

— Діточки мої! — загаласував він. — Я та кож сам собі очі вибрав!...

— Едзіп, бійся Бога! Що ти говориш? — сіпнула його за рукав Йокаста, намагаючись говорити так, як навчив її „во время оно“ Лесь Курбас.

— Буржуазія голодранная! Нету теперіча Бога, нету нічава другова, а сквозь усьо адін воздух, — воздухом усьо твійствуїть! — сказав якпійсь революційний тип.

— Совершенно дійствительно! потакнув за ним Винниченків салдат. — Етто значіцца, нада земля і воля!...

— Я, панове — товариші, нічого тут не розумію! Може б трохи яснійше, га? — заговорив несміливо сентиментальний народній учитель з оповідань Васильченка.

— Йдіть ви собі до чортового батька! — гаркнув на весь сад якийсь невиразний субект, не так давно створений в „колективній майстерні пролетарської творчості“. — Що там довго балакати, як революція тепер!...

— Чого-ж ви хочете? — спитався нарешті Сірко, так таки й не пригадавши того, про що тирса шелестіла...

Всеобщаго, равнаго, тайнаго і явнаго сущіствованія!—відрубав революційний тип. — Вмєстє сидєть і вмєстє дєло дєлать...

— А дзуськи! крикнув Тарас Бульба.

— А сто чортів!...—почулися звідусіль старечі голоси. — Бач чого захотіли!...

— А хто ж це ви такі будете? — кинулася до Дмитра Крутобокого „Козир Дівка“.

— Ми... ми різніє...—заїкаючись почав було казати революційний тип, але Семенків П'єро перебив:

— Ми, — заторохтів він по футуристичному, — всякі і всяково називаємся...

— Ну, ву! к... к... к... ажи п... п... пос... л... л... лухаєм! — з привеликим трудом вимовив якийсь козарлюга з гурту.

— „Музагет“, „Флямінго“, „Боротьба“ та „Гречкосій!“ — сказав П'єро.

— Що ж то воно таке? допитувався старий Сірко, здивовано моргаючи сивими бровами.

— То значить, що вони об'єднують фу-футуристів, імагіністів, кубистів, модерністів, ім-пресіоністів, індивідуалістів і колективістів та

всіх інших, яких тепер видимо й не видимо стоїть там за огорожою, щоб у слухний час увійти сюди й запанувати тут...

— І звідки вони тут набралися?! — зашепотіли стали галасувати тіни в жупанах та шароварах. — Ми їх не знаємо і знати не хочемо!..

— Так за те вони вас добре знають і йдуть сюди, щоб поговорити з вами по щирості і показати належне вам місце! — гордо відповів П'єро.

— „Музаґетці“ йдуть! — несподівано спідснула в долоні „Панна Мара“.

— І „Флямінґо“ суне! — промовив байдужним голосом Васильчечків народний учитель.

— „Боротьба“ з „Гречкосієм“ зійшлася! — захоплено крикнув революційний тип, забувши за свій „образований язик“.

— А чого їм тут треба! — заверещали „Баба Параска та баба Палашка“ разом.—Трасця їх..

— Не пускати! не пускати! — гістєрично забилася „Маруся Богуславка“. — Вони не мають права...

— А ну попробуйте не пустити їх, коли вони всі революціонери! — задиркувато крикнула „Панна Мара“.

— У, ти, непосидюхо така! — злістно процідив крізь зуби „Назар Стодола“.

— Я тебе породив, я тебе й убю! — кинувся до неї „Тарас Бульба“.

Реб Еле, не дивлячись на свою природну боягузність, став між ними і залемєнтував:

— Ну, чого хвилюватися? Зачекайте трохи! Якось то буде! Бог допоможе.. Бог допоможе!..

III.

Десь зовсім близько заграли Стадниківські „Осінні скрипки“ і під їх тужно-мєльодійні звуки,

в садок стали входити нові тіні, які своїм зовнішнім видом нагадували сучасних людей. Майже кождий з них був добре зодягнений в сучасну людську одіж і всі разом трималися вільно й сміливо.

Дехто з попередніх тіней зараз же пристав до них і через хвилину розпочалось справжнє віче.

„Зірвім брудний брезент з неба!“ — сказала одна нова тінь у сурдугі.

„В рознузданій весні завихрилось „тепер“...

„Викуєм зорю останню, — соціалізм!“ — вирікла третя тінь у новісенській аксамитовій куртці.

„І щастя поділимо рівними частками!“ — проспівала четверта тінь в робітничій блюзі.

— Про що це вони? — спиталася пошепки

„Наталка Полтавка“ в „Москаля Чарівника“.

— Кажісь, што про настоящую жість говорят! — озвався той.

Але в той час виступив наперед „Назар Стодоля“. Він був дуже розгніваний і ледве-що стримувався від лайки.

— Тут місце наше і ніхто не сміє розпоряджатися! Від коли тут живемо, то ще не бачили чогось подібного!...

— Ви-ж уже давно не живете! — сказав П'єро.

— Як так не живемо?! — здивувався Стодоля.

— А, так! Ви-ж померли! — всміхнувся якийсь „Музаґетець“ в сурдугі.

— Що вони думають собі! — вихопився з гурту „Бурлака“. — Сміятися над нами хочуть, чи що таке? А ну п'є кажіть пашпорти!

— Які пашпорти? — в один голос засміялися нові тіні.

— Як то які? — сердився щиросердний „Бурлака“. — Такі, як у всіх, що по світу хо-

дять!.. Адже ж я також колись ходив і паспорт мав!...

— Нам паспорти не потрібні сказали нові тіни.

— Отакої! — розвів руками Стодоля. — То хто ж вас пізнає, якого ви роду?... Може ви нехристи, басурмани, нашого роду вороги люті?..

— Що там балакати? — почувся голос Бульби. — Я його породив, я його й убу!...

І тут між новими тінями заявилася кремезна постать Франкового „Вічного Революціонера“.

— Я вічний Революціонер, маю власть нищити старе й трухляве і допомагати новому й молодому! Хто стає на моїй дорозі, той гине габнебною смертю!...

— Яке нам діло до ваших революцій! — закричав Бульба. — А ну-но, хлопці, гоніть їх у ветрі та пущі!...

— Сійте! — крикнув Вічний Революціонер. — Хіба ви не знаєте, що не все вічне під місяцем і що всьому є свій кінець?..

— Ми знаємо, що ми побут, звичай і традиція! — озвалися тіни в жупанах та шароварах.

— А ми сучасність, творчість і праця! — сказали нові тіни.

Вічний Революціонер громовим голосом промовив:

Старі ставьте по лівий бік, а молоді по правий!..

— А чогоб то ми ставали? — заторохтіла баба Параска.

— Станьте!... — почулося знову.

— Вибачайте! — загаласував непомітний дяк — пиворіз. — Ми на протязі довгих десятків літ з самопожертвованням віддавалися національному гопакові, ковбасі та чарці і...

— Мовчи! — суворо сказав вічний Революціонер. — Знаю, що завдяки цім гопакам, згинув колись мій рідний брат „Учитель“ і гинуть ще

Й досі мільйони, які ніяк не можуть вирватися з одурманюючого кривавого танцю... Умріть же ви всі що садили гопаки на сцені „вдичного“ національного театру, пиля горілку на Олімпі і лізли на Парнас з опухлими від п'яних сліз лицами! Час панування вашого скінчився!..

— Амінь! — зазвучали молоді й дуже голоси тернопільських новаторів театрального мистецтва, які тільки-що прийшли до саду.

Старі тіни в запасах, корсетках, жупанах, керехах, шароварах і в вишитих сорочках юрбою посунули на гурток новаторів, але Вічний Революціонер підніс у гору руку і вони впали до долу. Якийсь час ще намагався встояти на ногах якийсь тип у вишитій сорочці й україно-російсько-жидівською мішаниною сипав:

— Я двадцять п'ять літ на сцені! Я вмію казати — к.. к.. ка.. а.. а.. ажи.. по.. по.. по.. слухаєм!.. Я маю язву желудка от сцени...

— Гинь! — коротко сказав до нього Вічний Революціонер.

Тип похитнувся й упав.

Якийсь сердобольний „Музагетець“ кинувся до нього і хотів його підвести, але він був уже холодним трупом.

— Дивно! — промовів сам до себе „Музагетець“. — І хто-б міг сподіватися, що він так скоро згине!..

— Я ще тоді знала, як вони мікробів боялися — сказала „Панна Мара“.

В той час на сході зайало і Вічний Революціонер пішов у поля. Слідом за ним пішли й молоді тіни, щоб після денної праці, на ніч прийти сюди на заслужений відпочинок.

... Сходило сонце, співали молоденькі півники, розцвітали маки на городах, металосся листя в саду над порохом старого, пережитого!..

1921 р. 1. серпня,

Переспіви співаного.

(Із записок звичненої людини).

1.

Знову весна. Друга, чи третя? — Не знаю...

Але знову все так, як тоді: зелені тополі, білі яблуні, соняшний сміх і соловйові пісні...

На зміну кришталю-білих ранків — сонячні вечори. В ночі — мільярдомовні голоси надій.

Первородність блискавиць і далекі вибухи громів прийдешніх. —

Життя?!..

І чого ще їм?! Всі такі: незадоволені, суворі і повурі...

Чекають і кричать: — Дайте хліба! Дайте зміни!

Не знаю, через що так мало хочуть?..

Де кілька вибухів запіснявілого динаміту, де кілька сот скривавлених трупів, а там — зміна, хліб, розквітлий бузок, сміх і радість. —

Краса?!..

... І звідки таке шаленство гістеричності? — Люди!

2.

... А ти мені прости, бо я невинний. Покохав випадково, незнаючи й негадаючи. — На те ж і весна. — Марив, прагнув, шукав і, от...

Серед юрби — Ти.

Спалахнуло на дні душі:

— Моя!..

Голос із серця:

— Вітай!..

І сказав розсудливо мізок:

— Дурниця!..

Заціпенітизовано вслухався в ритмічність
Твоїх кроків і йшов за Тобою, цілком самотний
і безвладний.

Нюхав аромат Твєї сукні і тим, що сміяли-
ся, казав:

— Кохаю!..

І ось Твої очі! Морок і прірва. Таємниця
загадкова і тільки... Намагаюся наблизитись і роз-
гадати, але не можу забути за тих, що вима-
гають зміни і хліба...

3.

Знаю: — сентименти все... Але, що-ж?..
„Безглуздому, кажуть, Бог і люди“..

Бачите, зі мною не все гаразд! Я ще й досі
зістаюся сентиментальним, наївним і делікатним,
а це нікуди не годиться... і не дивно, що смі-
ються:

— Чя-ж не соромно вам, товаришу?..

Коли помігив звичайне в її очах, то зрозу-
мів, що вони мали рацію. І тоді довго просиджу-
вав у порожній каварні, прислухаючись до гомо-
ну весняної вулиці, як вона крачала: „Вставай
неславою укритий!“

Через вікно каварні плякат: „Вся влада“..

На другім боці черга за хлібом і голоси:
„О, зміни!“

І відчув, як мое лице горіло від сорому...

4.

Завудився буднями й пробудився на передодні подій.

Коли, замість „слави“ „Wiwat!“ — з очей моїх тільки сльози...

Потім по вулицях везли сорок чорних труп. Були вінки і промови.

— Вони померли в імені любови! — казали беззубі дідугани над трупами юнаків.

Так говорити можна скрізь і при кожній нагоді, але при чому тут труни?..

5.

... Коли небезпека, — як вівці. За горою юнацьких трупів, — лицарі і трибуни. — О, старе шпарталля!..

І так пішов від них, бо стало гидко. Вирікли „анатему“ і назвали „зрадником“... Робили це в імення любови, а тому всі були проти мене...

Мали радію. Життя їх стало пиншим, а я був ворогом його. Раділи, що філіжанка молока 10 шагів, фунт хліба 15 шагів, обід в реставрації 1 гривня. І будучи чужим для обновленого життя, ще раз пішов до Неї.

— Флякон перфумів 3 гривні.. — сказала наче ненароком.

Я не робив „зміни“, а через те не мав трьох гривень. Я був сам собою і став „зрадником“. Я зрозумів, що так не можна і кинувся на міський майдан, де стояв залізний гетьман України. Захоплена юрба збивала оте „единая и недѣлимая“. Кидала камінням і псувала мосяжні штани. Коли я вколував з міського бруку камінця і приєднався до вуличних хлопчаків, то патріотичні животи затряслися від задоволення:

— Вернувся!.. Наш!.. Наш!..

...А я думав, що матиму кілька гривень у кешені...

6.

„Щастя в шворці, на якій завісився безщасний!“ — сказав мені мій друг, перша моя коханка, коли я поскаржився їй на свою непристосованість до життя. — „Повісь як небудь одного з тих, що збивали „единая и неделимая“ і візьми собі шворку...“

Розгнівався і вийшов від неї. На вулиці стрінув нефарбовану і незнайому.

— Ходім, хорошій! — сказала.

— З охотою! — Засміявся я.

Вона притиснулася до мене, як до найближчого свого друга і промовила:

— Зайдім до каварні на хвилину.

— Зайти можу, але платиш ти... — відповів я.

Вона здивовано відступилася. Подивилася — подивилася і сказала:

— Ну, добре! Тя мені подобається і сьогодні плачу я, хоч не заробила ще нічого...

Тоді я вийняв з кешеві останнє своє майно віддав їй.

— Ах, так цей годинник срібний! — скрикнула вона.

Я не сказав нічого.

7.

На розі двох великих вулиць зупинився й впростовався. Згадав себе дитиною і подивився на зоряне небо. Не знаю через що саме промовив:

— Головне власна душа...

Просто перед мною тумба з наліпленою свіжою газетою. Механічно перечитував і нерозумів нічого... Пицалося: „Комуністи дикуни і“...

Потім ішов і прислухався, що говорять інші:

— „Зимна кров тече в ваших жилах“... — го-

ворила якась молода пані до якоїсь старої пані, тримаючись по під руки.

А я думав:

— Де справжнє?..

8.

Прийшло на думку, що можу бути таким, як і всі. Пробував зробитися кооператором-співробітником, та не зміг завдяки незнанню спекуляції. Заявлявся до одної політичної партії, але вона вже не отримувала державних субсидій.—Продав старі черевики на обід, а драпні штани на вечерю...

Майже о півночі прийшов до мене якийсь „шпингалет“ і, назвавшись соціалістом, пропонував мені за продати душу. Спокуса була велика, але я його вигнав..

Коли він перестав лаятись під дверми, було вже дві години ночі...

Можна було-б тільки плюнути...

„Не далі як минулої ночі він підписав умову і взяв два мільони і сорок тисяч на пропаганду і...“

Таке я почув про себе в каварні.

Вулична газета писала: „Бережіться шарлятанів!“

— Хай живуть патріоти!—промовив я, прочитавши пару цих слів.

9.

Прийшов до неї. Мав певний намір ще раз подивитися в її очі. Не довелося. Застав у неї свого давного приятеля. Був у військовому і хвалився своїми ознаками. Побачивши мене, він тільки руками сплеснув:

— Що з тобою, чоловіче?!

— Тв-ж сем знаєш, що я поет! — відповів я.

Він кашельнув і промовив:

— Ах, так!.. Розумію, розумію...

Вона дивилася на свої виточені нігті і вмихався.

— Вибачайте! — сказав я, встаючи зі стільця. — Я не маю часу...

— Ах, так!.. Розумію, розумію... — промовляв мій давній приятель, дістаючи з кешеві записника. — Тільки я на хвилиночку затримаю вас...

— В чому річ?

— Ось тут записано, що ви керуєте справами ворожої державі організації і провадите...

— Що таке?! — спалахнув я, не витримавши. — Та я тут...

Він раптом засміявся:

— Це я так собі, жартуючи кажу... Справа в тому, що ти потрібний мені для одної державної справи...

— Для державної справи? — здивувався я.

— Так є! Творяться новий кабінет і я хочу бути військовим міністром...

— Так при чому-ж тут я?

— Як то при чому? Потрібна нова партія. Ти склади програм партії, а я позаписую своїх людей до неї...

Я подумав трохи і згодився. Згодився тому, що в той час зловив на собі злотний погляд її очей...

10.

... Тепер Вона „там“, а я „тут“. Часами стріваюся зі своїм давнім приятелем і згадуємо, як він був три дні міністром і як я заробив 300.000.

1921 р., 10 вересня.

Боротьба з собою. .

(З історії революційних вибриків одної країни).

І. Було оголошено.

Було всього вісім годин ранку, а Велике Місто вже гуло й гомоніло, паче й неспало ніколи. В унісон настигливо упертих фабричних голосів та заводських гудків, провизливо верещали свистки автомобилів і, як горох, сипались на міській брук незлічені удари кінських копит. Захлинаючись, широко луною розсходився гомін людських голосів, які, ні одну хвилину не хотіли поступитися перед голосами бездушних машин та автоматів.

В тихім вранішнім повітрі мерехтіли міліони різнобарвних ніжних сніжаник, які метушливо кружляли над головами прохожих і везміло ховалися в наперфумовані кучері молодих пань та в задимлені тютюновим димом жорсткі бороди старих лідуганів, які ледве що пересували ногами по тротуарах Великого Міста, поспішаючись до районної крамнички за своєю пайкою хліба.

Починався звичайний рух, в якому велике рівнялося з малим, а смішне з поважним. Серед шуму голосів про дорожнечу продуктів споживання, пошесні хвороби, міжбратні війни та злочинні

лежежі, вагло почулися пронизливі викрики газетчиків:

„Велике Місто на передодні великої несподіванки!“

„Надзвичайний вихід товариша Ока!“

„Новий засіб очищення людства від зайвого людського сурогату!“

Десятки, сотки, тисячі рук жадібно тягнулися до різнокольорових невеличких листочків, на яких ще не встигла висухти друкарська фарба, але там було всього три рядки хронікальної замітки: „Відбулася надзвичайно важна таємна нарада Диктаторської Ради Трійох. Як переказують, вирішено негайно позбутися зайвого людського сурогату. Відомий революційний діяч т. Око запропонував свій плян і одержав відповідні уповноваження“.

Здивовано читали й ніяк не могли зрозуміти, про що саме йде мова, як в той же час від тумби до тумби перебігали якісь обшарпані й замурзані хлопчачі з казанками розвареного каруку і, плачучи від пекучого морозу, посинілими руками розліплювали величезні червоні плякати. Скоро де з'являвся такий плякат, як навколо нього зараз же збиралися цілі юрби різномаїтого народу, які, мовчки, впоювали в себе буквально слідує:

„Всім без усякого винятку!“

Диктаторською Радою Трійох доводиться до відому всіх мешканців Великого Міста, що в зв'язку з надзвичайною розбещеністю людности й загальним пониженням людської гідности, як з духово морального, так і фізичного боку, — Радою Трійох вирішено позбутися зайвого людського сурогату, за для чого утворюється Надзвичайна Комісія Рішучости, яка має негайно і як найцільовіше переглянути склад всього населення Великого Міста й з'ясувати права на життя кожної окремої людської одиниці. Гермафродіти,

дегенерати, хронічні п'янки, професійні злочинці, вроджені плакси, йолопи й дурні, дресіровані шкідники й безхребетники, всякого роду брехуни, блязні, підлизники, паскарі й роспусники, які досі жили своїм безтурботно-пустим життям і підтримували основи Прийдешнього, — тратять всі права на життя й підлягають знищенню. Після того, як над яким небудь суб'єктом буде проведено спеціальний розслід його фізичних, розумових і духовних даних на право життя і, коли результати розсліду незадовольнятимуть самих елементарних вимог людяності, тоді такий суб'єкт мусить на протязі 24 годик доброхітно припинити своє нікчемне існування. В тім разі як би він опірався. Комісією будуть вживатися відповідні засоби, що до виконання своїх постанов. З метою скоршого провадження праці, Надзвичайна Комісія Рішучости виділяє з себе ряд Спеціальних Підкомісій, які будуть розміщені по районах міста і обов'язком яких буде — обійти всі мешкання й перевірити права кожного, не обминаючи навіть самої нікчемної одиниці. Починаючи з сьогоднішнього дня і до дня оголошення спеціального наказу, в місті запроваджується виїмково - суворий стан облоги. Всякий виїзд і вихід за рогатки міста забороняється. Вуличний рух припиняється враз із заходом сонця. Особи, які почувають себе зайвими, зроблять цілком добре, коли не будуть обтяжувати собою діяльність Комісії і зараз-же уступлять з дороги життя. Однаково, не слід забувати того, що йдучи на той світ, вони мусять подати до Комісії коротку характеристику власної особи, що знадобиться для науки майбутнім людам. Одночасно повідомляється тако-ж, що Комісія Рішучости, на весь час своєї праці, переймає до своїх рук всю адміністративну, політичну і громадську владу Диктаторської Ради, яка від сьогодні вважається

зневтралізованою інституцією. Будучи глибоко перековані в корисних наслідках такої праці для будучини, ми від щирого серця виголошуємо: — „Хай живе те, що має жити!“ — „Хай гине все, що мусить згинуть!“ — „Слава Людству!“ ..

Дано у Великому Місті 10 січня 1920 р.

Диктаторська Рада Трійох.

Як приголомшені стояли юрби народу й самі не знади що робити, куди йти?... Одні тільки замурані хлопчачи були байдужі до всього і із самим завзятим видом запопадливо бігали по вулицях міста і ліпили, ліпили, ліпили...

Коли сонце було вже так високо, як під неділевий обід, — воля Диктаторської Ради Трійох була відома всьому Великому Містові...

2. Чутки й розмови.

В сівтемнім провулку. На вузенькім тротуарі. Поспішаючись, біжать друг проти друга два, легко зодягнених, сухорлявих урядовців:

— Ви чули?... Ви читали?... — задихаючись, питає один.

— Чув... Читав... — тремтючим голосом, відновідає другий.

— Ну, що?... ну, як?...

— Ах, Боже!... звідки-ж я знаю, до чого це все йде?...

— Гм... я догадуюся... Мені так здається, що тут маються якісь скриті заміри пануючої партії...

— Які заміри?...

— Гадаю, що вона хоче в такий спосіб звести особисті рахунки з немилими собі людьми...

— Ні, я принаймні сього не думаю, бо як би так було насправжки, так товариш Око сюди не втручався...

Гм... і справді!... Щось тут не все яснє...

— Завтра напевне з'ясується?...

— Я думаю...

— Ну, бувайте здорові! Спішуся до обіду...

— Я так саме...

Коло міської Продовольчої Управи розмовляють два товстопузих спекулянти:

— Ой, приятелю мій! — каже один.

— Що, друже мій! — питається другий.

— Читав?...

— Звичайно...

— І що ж?...

— Нічого...

— Як тобі здається, тепер наша справа з нафтою та сірниками прогоріла.

— Чого так?

— Та-ж стан облоги... Заборонено всякий вїзд і виїзд...

— Дурниця! Комендант міста, мій старий друг і приятель, якось допоможе в цій справі і все буде гаразд.

— Дай Боже! Зараз за такий крам Бог знає які грошки можна буде здерти!...

— Нічого... Здерем... Бог не допустить — євнина не з'їсть...

На сходах міського оперного театру стоять два голених молодих суб'єкти. Крутять друг друга на пальтах гудзики і розмовляють:

— Так, значиться, ти вже читав?

— Читав...

— Ну?!...

— Чорт його знає... Мені, знаєш, трохи моторошно...

— Чого?...

— Я не зовсім здоровий... Маю таку хворобу, про яку при жінках не згадують...

— Так що-ж з того?...

— Можуть, знаєш, у 24 години...

— Пустє!..

— Пусте кажеш!...

— Головою Комісії, здається, має бути тов. Око, мій добрий знайомий... Колись в одній каварні і при одному столі разом чай пили...

— Хіба?!...

— А так!... Кажу правду...

— Ну, так що з того?...

— Поговорю з ним про тебе...

— Бога ради!... Ти мене визволяєш цим!...

В трамвайнім вагоні сидять на лавочці дві чорнобривих панячки. Одна тримає в руках папірове нуделко з капелюшком, а друга теку з нотами. Нестискаючись, сміються собі і на весь голос ведуть жваву розмову:

— Всі тривожаться, а я цілком спокійна... Ось, навіть, капелюшка собі купила...

— А я дістала Гріга... Буду вчити...

— Звичайно... Нам нічого турбуватися... То-ж, товаришко, наш приятель...

На центральній площі міста, коло тумби з червоним плякатом, летюче віче. Тут мужики й жінки, тут старі й малі, буржуї і пролетарі, але всі, однаково, хвилювалися й говорили.

— Громадяне! — кричав якийсь студент в зімятому картузі. — Це чорт його батька знає що! Це ж цілковите божевільство! Це навіть не безглуздя і не абсурд... Як може одна людина цінувати життя другої людини, не будучи безпристрасним оцінщиком? Життя людське, громадяне, це щось таке особливе, характерне, притамане, властиве кожному індивідуумові, що знаєте, часами сам індивід чорта два розбереться... А тут маєш сенсацію!... Тіштеся мудрістю своєї Диктаторської Ради, яка вищить це життя на протязі 24 годин!... Громадяне! Я не бунтовщик, але кажу: уважайте!...

— Правильно! Правильно! — кричали десятки голосів. — Хіба-ж можна так поводитись з людським життям?!..

— Геть Диктаторську Раду! Хай живе Республіка і народ! — кричало сотки тремтючих голосів.

— Громадяне! Розійдіться, громадяне! Інакше стрілять станем! — почувся гостро — рішучий голос кінного патруля. — Гей, розійдіться!

— Які ми громадяне, як над нами так збиткуються? — Почулися обурені голоси з юрби. — Ми не хочем бути громадянами!..

— Розійдіться!.. — почулося знову і, слідом за цим, десь із за рогу сусідньої вулиці затохтів кулемет.

Юрба вереснула й заметушилася, а потім кинулася в ристіч.

3. Бігли.

— Стійте, громадяне, не біжіть так! — кричав хтось. — Стійте!..

Але, дарма! Наче весняна повінь розлилися по вулицях Великого Міста осатанілі юрби різного люду. З непорушно-застаглими лицами бігли вони в напрямі міських рогаток і не хотіли нічого бачити, чути й знати.

Бігли поважні батьки родни в колушках і шапках, з проспідженими кабінетними фотелями на оберемках. Бігли дбайливі господні дому з горщиками й сковорідками під пахвами. Бігли зрадливі жінки з накладним волоссям на голові й затягнутими в корсети обвислими животами. Бігли „друзі дома“ з заяложенними ковнірцями й пірзаними шлейками в кишенях. Бігли всякі „дамы півсвіта“ в ажурних пончошках із „мушками“ на носі. Бігли старенькі смакуни молоденької „клубнички“ з широко розкритими щелепами. Бігли обшарпані сутенери з нафарбованими повіями „під ручку“. Бігли звичайні злочинці, які

вдень „працювали“ на базарах, а почували в домах для безпритульних. Бігли покоївки, льокаї, куховарки, шевці, кравці, візники, сидухи, газетчики, й інші злидарі, які тільки могли знайтися в закутках Великого Міста...

Окремо бігли товсті начальники поставчань військових частин із вязками жовнірських чобіт на плечах. Надриваючись, через силу, спіншалися кудись військові скарбники з грошовими скриньками. Бігли в медвежих хутрах інтенданти. Гналися наввипередки бувші командіри полків старої царської армії. Бігли, плутаючись в полах підрасників та сукан, з золотими та срібними хрестами на грудях патлаті православні попа і голені католицькі „делібати“. Бігли богомільні дідусі й бабусі, які мали милу звичку по шість годин на добу витрачати на молитву, а по вісім на гризоту з „неповірливими дітьми“. Бігли ті в і, що так, або зякше прозвалилися перед Револуцією, добачаючи в ній одну лише „кару Божу“...

Виступцем, стараючись бути поважними, йшли бувші „республіканські“ міністри з портфелями в руках. За ними шкандибали партійні лідери й редактори партійних газет. Похнюпившись, як на заріз, плевалися всякого роду політичні угодовці, які в своїй діяльності виставляли одиодушне гасло -- „За шмат гнилої ковбаси“... Дріботили ногами прилежані декадентські поети. Гналися в пантофлях на босу ногу циркові клоуни й акробати. Стрибали через ринтуки різнобарвно розмальовані футуристи. Сопли й двигалися зі своїми науковими приладдями університетські професори хемії. Глибоко-думало, вираховуючи щось на пальцях, брали математика. Бігли згинці газетні репортери. Сгурбовано й заклопотано метушилися між тумбами „власні корреспонденти“ субсидованих урядом газет. Безпомічно

озиралися навколо себе годовані видавці „ходових“ книжок. Горячково кидались на всі боки торговці порнографією. Загіпнотизовано сунули вперед всякого роду пашквілянти, девунціатори, фіґляри, зрадники та провокатори, але їх всіх завернули...

Раптово на всіх вулицях з'явилися сильні відділи війська й перегородили дорогу втечі. Однотчасно майже, в різних місцях міста почулися карабінові стріли, потому весамовитий лемент і крик осатаңлих юрб а ще трохи в місті настала німа мовчанка, в якій було чутно лише одно тупотіння незлічених людських ніг, які поспішали по своїх домівках.

А коли зайшло сонце, то на вулицях міста стало так тихо й порожньо, що можна було подумати, що Велике Місто вмерло. Часами тільки де-не-де чулися якісь глухі, придушені наче, людські голоси та поодинокі карабінові стріли військової патрулі.

4. Комісія працює...

— Відчиніть!

— Хто там?

— Комісія!

Двері відчинилися і в помешкання „госдня-никарських справ майстра“ вступило три мужських обш.

— Ваше імення й прозвіще? — звернувся один з них до переляканого господаря.

— Аврум Гольденбурґ.

— Перед вами представки Надзвичайної Комісії Рішучости: голова районної підкомісії, секретар і лікар.

— Дуже приємно... Будь ласка... Прошу...

— Пусте!.. Що там просити, як самі йдемо... Скажіть зараз-же, скільки вам літ?..

— Тридцять три роки, товаришу!
 — Чим займаєтеся?
 — Годинникарських справ майстер, товаришу!

— Родина ваша?
 — Жінка й хлопчик, товаришу!
 — Де вони?
 — Вже сплять, толаришу!
 — Давай їх сюди! — сказав голова підкомісії і, повернувшись до лікаря, промовив: — Оглядайте, товаришу лікарю так, як би ви оглядали самі себе, або свою рідну маму. Ваша думка та осуд мусять бути ясні, зрозумілі - короткі. Решта належить мені.

— Товаришу Гольденберг! — сказав лікар. Роздягайтеся й показуйте себе.

— Я... я соромляюся... Я ніколи ні одного разу при світлі не...

— Годі! Роздягайтеся!..

Хвилини через 5 лікар скінчив свою роботу.

— Ну? — мугикнув голова.

— Тип самий звичайний, організм надломаний, в юнацтві був славняком. Будова грудей нікчемна, серце з перебоями, структура черепа свідчить про виродження.

— Так! — сказав голова — Ну, Гольденберге, відповідайте на питання.

— Слухаю, товаришу! — ледве чутним, тремтучим голосом промовив годинникарських справ майстер.

— Що ви більше всього любите? — спитався голова.

— Як то що? — незрозумів Гольденберг.

— А так... Бачте, кожна людина щось таке любить, чимсь захоплюється, стремить до чогось.

— Я... я люблю своє діло, захоплююсь своїм сином і стремлюсь до того, щоб заробити трохи гроша...

— І тільки всього?..

— Ні! Я ще багато дечого люблю..

— Наприклад?.. Скажіть...

— Люблю, як світить сонце, цвітуть квіти весною, як співає канарок у клітці...

— А ви знаєте, товаришу Гольденберге, що клітка для канарка те саме, що в'язниця для людини?..

— Я.. я забув, товаришу!.. Я, властиво, більше люблю жіночу красу. Часами побачу на вулиці гарну паньку, то так і йду за нею.. Знаєте, приємно дивитися, як в неї під сукнею все так, того, тее.. рухається...

— Більш нічого? — сухо кинув голова.

— Ні!. Я.. я ще люблю, як добре дзвонять годинники, а часами ще й з музикою...

— Досить! — промовив голова. — Лікарю! Потрудіться оглянути товаришку Гольденберг.

— Роздягайтеся...

— Як так можна?!

— Роздягайтеся!...

Хвилини через три огляд скінчено.

— Ну?.. — почувся стереотипне запитання голови.

— Нездче критики! — сказав лікар. — Тип пів-флегматичний, пів-сангвіністичний. Активності ніякої.

— Що ви любите товаришко Гольденберг?— звернувся голова до переляканої на смерть жінки.

— Я.. я люблю господарство, смачну страву, гарну одягу...

— Це кождий дурень любить! — скрикнув голова. — Кажіть, що ви любите такого, щоб воно було для всіх цікавим, корисним, чи захоплюючим?..

— Я люблю свого сина..

— Пусте!.. Почім ви знаєте, що ваш син буде цікавим, корисним і захоплюючим?..

— Мені здається...

— Лікарю! — повернувся голова. — Зараз же огляньте їх сина!

Через дві хвилини лікар скінчив свою роботу.

— Ну?... — кинув голова.

— Тип досить сумнівний. Певні ознаки наслідування матері, але є де що такого, що дає право думати, що з нього буде справжня людина. Батьком його, безумовно, є хтось инший а не товариш Гольденберг.

— А хіба-ж я не казав тобі цього?! — кинувся Гольденберг до своєї жінки, але суворий голос голови повернув його на своє місце:

— Потім будете собі змагатися, як що для вас вистачить часу. А зараз ви маєте вислухати, що скажу вам. Після нашого найпильнішого розсліду ваших фізичних, духовних і розумових даних на право життя, виявилось, що такого права ви не посідаєте, а тому на протязі 24 годин маєте доброхотно припинити своє існування.

— Боже наш! — зойкнули в один голос чоловік і жінка. — А як-же син наш?..

— Син ваш має на три роки відстрочку й поступає на виховання в „притулок безвиразних істот“ — сказав голова.

— Ми не хочемо вмірати! Ми не можемо вмірати! — божевільно заголосили нещасні, падаючи до ніг голови.

— Секретарю! — твердим голосом вирік голова. — Прикличте сюди жовнірів, бо тут, як видно, без їх допомоги напевне не обійдуться...

5. Характеристики зайвих.

В довгих і темних коридорах помешкання „Комісії надзвичайної рішучості“ замислено стояли рядами важкі й пузаті шафи. На дверях кожної шафи вимальовувалася велика сургучева пе-

чатка, яку можна було зняти лише з дозволу самого товариша Ока. В цих шафах переховувалися пов'язані величезними паками й зашумеровані по черзі великі чорні зшитки „діл“, в яких достотно було списано характеристики зайвих. Сотні найкращих, спеціально змобілізованих для цього, письменників і поетів, з раннього ранку і до пізньої ночі, старанно виписували з протоколів районних підкомісій характерні риси зайвого і складали коротке та ясне. —

Зайвий ч. 1000.

„Щуплий, рижий, з блюзвірським виглядом лиця й витрішкуватими очами. Родився від дядька. Виростав сам. Трохи був у школі. Псував повітря і різав парти. В парубочьких літах уявляв себе за поета і писав на вігтях вірші. Видав книжку „В кориті“ і одружився з двома жінками, одночасно. Останніми часами називав себе професором і редагував орган шпигунської думки „Вий його“... На самоті стукався лбом об стіну, набиваючи „поетичні гудзи“, а між людьми гнувся „у три погібелі“... Істаування зайве. 24 години.

Зайва ч. 5000.

„Тонка й довгоного. Груди дошкою. Очі сині, але дурноваті. Примхувата й вереплива. З'явилася на світ до третіх піввіз. Завдяки зайвим пестошам свого батька, виростала впевнено. В шістнадцять літ опинилась за кордоном, де пізнала всі секрети життя. Коли її не поталанило, повернулася до свого батька, яко „дама півсвіту“. Вечорами виходила в кафе на полювання. Спеціально любила комерсантів і кооператорів. Розмовляла по українському на вімецький лад, причому видавала себе невідомою баронесою. Зайва. 24 години.

Зайвий ч. 10000.

„Присадкуватий. Кострубатий. Білявий. Батька й матері не знав, через що називав себе робітником. До війни торгував старим лахміттям, а під час війни взявся за спекуляцію продуктами першої необхідности. Заробив досить грошей і став утримувати дві коханки. В перші дні революції вчепив собі червону блудочку, ходив на зіча, де приєднувався до крайніх лівих і кричав — „геть“!. Пізніше вписався до спілки професійних злочинців, провадив збирання „лизипшків“ у буржуазії, ловив „контрреволюціонерів“ і торгував самогоном. Боявся селян і сонця. Зайвий 24 години“.

Зайвий ч. 15000.

„Старий. Лисий. Хитрий. Льскай тілом і душею. Служив трьом панам і одній пані на протязі сорока літ. Вмів прислужувати і бути користним. Вилизував після панського обіду миски, крадкома купив панські цигари і змагався з хатніми собачатами. До кухаря і покоївки ставився з погордою. Мав багато нахабства. Горю ніякого. Самопочування нікчемне. Вчинки негідні. Зайвий. 24 години“.

Зайва ч. 20000.

„Бруветка. Середніх літ. З великими, але безвиразними, чорними очами. Любила солодощі, балі, машкарад, але ненавиділа чоловіка. Була його капцем по голові й примушувала допомогати куховарці на кухні. Часто верталася до дому о другій годині ночі, але завжди лежала до 10-ти годин ранку. Вставала й починала лаятися з куховаркою, потім пила каву, потім обідала,

потім зачесувалася й одягалася, а ще потім сварилася з чоловіком і їхала на збори „Жіночого Союзу“. Дітьми нецікавилася. Почування пригнічені, розум примітивний, взагалі ледача. Зайва. 24 години“.

Зайвий ч. 25000:-

„Високий. Сутуловатий. Завжди у визітці і з текою в руці. Удавав з себе ученого критика і писав по замовленню старих редакторів лайливі рецензії на молодих поетів. Хвалився знанням чужоземних мов, але не знав тієї, якою говорила його мати. Тому при розмові з матір'ю, удавав з себе глухого, або хорого на голову. Нехтував людьми, але хапався за життя до огиди. Відійшов за ласкавою допомогою двох жовнів“...

Зайвий ч. 30000.

„Вдачу мав шинькаря, а зробився попом. На запитання — чому так, відповів: „Батько, дід і прадід були попами“... Сповідуючи жінок, розпитувався за шлюбну віч і ковтав сливу. Одчай-но торгувався з паравіянами за треби і охоче ходив на похоронні обіди. Обраховував дяка. Читав „Місіонаря“. Лаяв соціалістів і боявся архиєрея. Пручався, але скінчив життя так, як і всі інші, що знайшлися зайвими“...

Таких „характеристик“ були вже сотні тисяч і число їх з кождим днем збільшувалося. Адміністративний апарат „Комісії надзвичайної рішучості“ працював, як добре валагоджена машина. Письменницькі пера швидко й досвідчено бігали по чистих листах товстих зшитків і з надсолодою занотовували характерні риси зайвих, які мали-б стати багатим матеріалом для вчених психологів та істориків у майбутньому. То-

варити. Око день і ніч проспиджував у своєму кабінеті за товстими зшитками характеристик і на де яких з них, більш характерних, ставив свої помітки й уваги, як напр. — „Не можна бути суровим до людини, яка все своє життя з'їдала з молока пінку“...

Після перегляду „діл“ товаришом Оком, його особистий секретар ставив на них відповідні числа, а помішник секретаря вязав їх у величезні паки і відвозив на схованку до чергової шафи.

6. Чутки й розмови.

Приватні видавництва було закрито, а тому газети не виходили. Залюквані мешканці Великого Міста задовольнялися стінними бюлетенями „Комісії надзвичайної рішучості“, які вивішувалися на стінах будинків у центрі міста, а також на де яких тумбах. В тих бюлетенях переважно повідомлялося про хід праці самої комісії і друкувалися довгі списки тих нещасливців, які виявилися „зайвими“. Люди майже й не читали цих бюлетенів, бо ходити по вулицях міста було не дуже-то безпечно, але одного разу, поруч офіційного бюлетеня, з'явилася невеличка відозва, зміст якої на протязі одної години став відомим всьому населенню міста. Правда, було багато таких, які навіть не бачили її, бо комісія постаралася знищити. Зміст відозви, приблизно, був такий: „Громадяни! Вам напевне вже відомо, що „Комісія надзвичайної рішучості“ гадає провадити свою працю до того часу, заким не виріже вас усіх і не зробить з вашого чудового Міста справжньої пустелі. Ця злочинна робота зайшла так далеко, що в користь її наслідків сумнівається навіть сам творець цієї дикої теорії, відомий вам товариш Око. Громадяни! Хто з вас хоче існувати далі, як існував досі, виходьте

всі на вулиці і вдавайте собою веселих і до всього байдужих, що, напевне, негайно від'укazujeся на праці комісії.

Комітет власної гідности.

Ця відозва знайшла найживіший відгук в серцях мешканців і надзвичайно стрівожила співробітників комісії. На вулицях міста, не дивлячись на те, що не було ні візників, ні трамваїв, з'являлося багато людей, які спокійно собі проходилися по пішходах, товпилися в міських садах і були такі, що зупинялися коло будинку, де містилася комісія і, цікаво зазираючи у вікна, з усмішками клавалися писемникам, яких знали по тих портретах, що в свій час друкувалися на сторінках численних ілюстрованих тижневиків. Писемники робили вид, що нічого не помічають, але в дійсності їх увага до праці значно слабшала і в чорних зшитках характеристик з'являлися такі-ж чорні плями, закреслення й перекреслення. Стало ясно, що при таких умовах ніяка праця неможлива і кинулися до кабінету товариша Ока.

Товариш Око, не відводячи очей від якоїсь влучної характеристики „зайвого“, мовчки вислухав усі скарги й нарікання на непевну поведінку мешканців міста, взяв аркуш паперу і синім олівцем накинув: „Громадяни! „Комісія надзвичайної рішучості“ на двох кінчає свою працю і дякує вам за розуміння діла!“

— Завтра аншлагом на першій стороні бюлетеня, — промовив у голос.

Співробітники взяли той аркушик паперу і безладною юрбою вийшли з кабінета, цілком спантеличені і виведені зі своєї професійної рівноваги.

— От так штука! — порушив мовчанку якийсь

старий повістар, здивовано оглядаючись навколо себе.

Відомий молодий лірик всміхнувся, сів на стіл і заспівав, як колись:

„Ой, зійди, зійди ясен місяцю,
Як млинове коло...“

Співробітники несподівано для самих себе, голосно зашепотілися і в кацелярії „Комісії надзвичайної рішучості“ стало весело й затишно, як не було ні разу з самого початку її праці.

Настій співробітників „Комісії“ передався їм, що цікаво зазирали у вікна і на вулицях з'явся веселий гомін, серед якого можна було чути навіть таке:

— Марусю! Я тебе так люблю, а ти наче й невідчуваш цього.

— Хлопцяку! Хіба кохання відчувається?..

Пізно вечером вулиці стали замітати і над місцем постіглась чорна мла ночі, в якій було чутно якийсь грюкоти і гомон. — Стук, стук, стук... Бах... бах... — чулося то сям то там і коли цей стукіт робився надто сильним і настирливим, то десь скрипіли двері і чийсь роздратований голос питався:

— Кого там чорт носить в таку пору !!..

— Ми.. ми комісія надзвичайної..

— Йдіть собі під три вітри! — лунало енергічне побажання і двері зачинялися перед самим носом представників грізної установи.

Невідомо наскільки це могло бути правдою, але потім говорили, що начеб то тієї ночі всі співробітники районних підкомісій були з головою викупані всякими помиями, так що повернувшись до місця свого урядового заняття, мало не до самого полудня чистилися й витрушували із за комірв картоплані лущини та инше сміття.

В той же час мешканці міста з усмішками читали надруковане в офіційному бюлетені „Комісії“ повідомлення про близький кінець її праці і, жартуючи, говорили:

— Не бійтеся! Не йде наука в ліс, а під ніс!..

— Еге-ж! казала Настя, як удасться!..

Співробітники ховалися по кутках канцелярії, не сміючи навіть носа показати на вулицю. В цей день праці було надзвичайно мало, всього по дві-три „характеристики“ на особу, та й то самих скучних і нецікавих, які складалися з двох-трьох вроджених йолопів, декількох п'яних босяків і одної старої повії, яку знайшли неприємною десь там на ринку.

На другий день зовсім уже не було роботи, бо з районних підкомісій не поступило ні одного протоколу. Товариш Око, зачинившись із секретарем у своєму кабінеті, все ще продовжував перечитувати „характеристики“, які залишилися ще з попередніх днів, і нічого не приймав. Співробітники сновигали з кутка в куток, курили цигарки, нудилися й нарешті вирішили скласти колективну заяву про те, аби їх звільнили від обов'язку нудного сидіння в заплених стінах канцелярії і дозволили повернутися кожному до власної праці. Вибрали посланцем відомого молодого лірика і стала чекати результатів його заходів. Не довго прийшлося чекати, бо через якусь чверть години молодий лірик повернувся назад і сказав:

— Товариш Око наказав сидіти доти, доки це буде потрібно... Тих, котрі не послухаються, буде покарано по закону надзвичайного військового стану...

Хтось пробував протестувати, але більшість порішила виконувати накази товариша Ока і надалі zostалися на своїх місцях. Сиділи так до самого вечора і вже збиралися розійтися по домах, коли тут в канцелярію бомбою влетів товариш Око.

— Радуйтеся! — закричав він урочистим голосом. — На підставі пильних дослідів характеристик зайвих, скажу вам, ми помилялися... Негайно оголосити, що праця скінчена і населення міста спокійно може взятися за свою звиклу працю, будучи цілком певним гідности справжньої людини... Бажаючи забезпечити справжню людину від можливих неприємностей з боку самого життя, „Комісія надзвичайної рішучости“ перетворюється в „Комісію надзвичайної чемности“, обов'язком якої буде — дбати про внутрішній спокій і добро в кожній родині, при чому всіми можливими засобами старатиметься ввести зміст в життя поодиноких осіб, які живуть самотно...

Сказав, повернувся і вийшов, а співробітники так і заціпилися з несподіванки.

— От так штука! — почувся нарешті голос старого повістярка.

— Так... — протягнув замислено відомий лірик. — Це надзвичайно цікаво...

— Цікаво, то цікаво, але що я тепер робитиму? — озвався з кутка якийсь товстий добродій. — Я-ж ніколи не був сентиментальним, друзі!..

Всі голосно зареготалися, бо становище гоетрозязикового критика дійсно було незavidне. Сміючись і жартуючи між собою, співробітники всі разом вийшли на вулицю, вже не ховаючись від людських очей і не боючись ватрапити на якусь неприємність. Йдучи великою вулицею, яка освітлювалася місяцем і по якій совгали погами оживлені юрби народу, співробітники „Комісії“ чули за собою захоплені шепоти:

„Співробітники... Співробітники пішли“...

„Так ото вони такі?... А я думав... Гм... З вигляду цілком симпатичні люди“...

Тієї ночі, не дивлячись на те, що не було електрики і що над усім ще тяжив важкий надзвичайний військовий стан, місто не спало і гомоніло майже до самого ранку...

7. „Комісія надзвичайної чемности“.

Вранці, як тільки зішло сонце, на вулицях хлопчики розліплювали величезні плакати, на яких стояло буквально слідуюче:

„Всім, всім, всім без усякого винятку!

„Радуйтеся, славні громадяни Великого Міста, ще раз радуйтеся! Цям „Комісія надзвичайної рішучости оголошує, що розпочата нею праця по очищенню людства від зайвого людського сурогату сьогоднішнім днем закінчена. Безпосередні висліди праці дають запевняючі надії на саму блискучу майбутність, а тому всім громадянам пропонується жити цілком вільно й незалежно, як кому до сподоби. При цій нагоді „Комісія надзвичайної рішучости“ перетворюється в „Комісію надзвичайної чемности“, яка має на меті простежити перші етапи фізичного і духового розвитку об'овленого життя і ставить своїм обов'язком цілковиту охорону спокою і добра всіх громадян Великого Міста, як родин так і поодиноких осіб. Члени „Комісії надзвичайної чемности“ будуть щоденно обходити порайонно всіх мешканців з привітаннями й побажаннями доброго добра і при тій нагоді братимуть на увагу всякого роду неприємні з'явища життя, які затемнюють радість об'овлення, аби негайно осунути їх і разом з тим, особливо приємні—записуватимуть в рожеві зшитки, щоб зберегти це все, як дорогу пам'ятку про перші дні об'овленого Людства для ваших нащадків.

„Отже, живіть собі, радійте життям і веселіться обнови́нням, бо ви цілком заслужили цього, чудові громадяни Великого Міста!“

Бувш. Голова „Комісії Надзвичайної Рішучості“,
тепер Голова „Комісії Надзвичайної Чемності“
тов. Око.

Величезні юрби народу товпилися коло плакатів, радісно вітаючи кінець праці „Комісії Рішучості“ і готуючись до буряних маніфестацій на честь великого дня обнови́ння людства. В полудень на вулицях з'явилися свіжі газети, перша сторона яких була прикрашена великим портретом товариша Ока, а далі були надруковані його біографія й різного роду характеристики його надзвичайної діяльності.

Після полудня перед будинком „Комісії Надзвичайної Чемності“ відбулися грандіозні маніфестації, під час яких де кілька раз вибликала міська „скора допомога“ і де тільки надзвичайно експанзивних осіб було відвезено до своїх мешкань звичайними візниками.

Вечером засвітилася електрика і по всіх церквах, театрах, кавярнях та ресторанах звучно заговорило людське життя, яке було дійсно обнови́нням і справжнім...

8. Чемність і люди.

Велике місто віджило. Розпочалася довга низка всяких концертів і вистав, після яких відбувалися незмінні танці, словом сказати, людність жила широко і яскраво в повне своє задоволення. По вулицях раз у раз з криком і шумом проходили різнородні карнавальні процесії, пролітали метеорами самоходи, бігли замурзані продавці газет, папірос і порнографічних карток,

а в садах до самої півночі лунали звуки модної „Сальомеї“.

Крізь вікна будиноків виривалися на вулиці звуки „проб“ дівочих голосів, бо всі старі панни, які випадково не попали до загального числа зайвих, уявили себе доскональними у всіх відношеннях і для зовнішнього „шику“ стали вчитися музики й співу.

Підстаркуваті добродії старанно „відмолочувалися“, молоді люди намагалися удавати старих, вдови неймовірно тісно зашнуровувалися в корсети і фарбували сиве волосся, а куховарки і льокаї почували себе не нижче своїх панів.

Через декілько днів обновленого і справжнього життя, на шпальтах газет з'явилася спеціальна рубрика „місцевих подій та випадків“, в якій можна було прочитати про крадіжку із замкненого помешкання вартісного хутра, або про самогубство студента, яке виникло на ґрунті нещасного кохання з гімназіясткою і т. д. і т. п.

В трамвайних вагонах знову стало тісно: лізли друг на друга, наступали на мозолі, стояли на східцях і чеплялися, де попало. Раз у раз можна були чути самі отверті розмови, як наприклад:

— Дивно, добродію, що ви з такою хамською вдачею залишилися між обновленими! — говорив товстий буржуї до щуплого робітника, тиснувшись на східцях трамвайного вагона.

— Нічого дивного, добродію! — відповідав робітник. — Коли до обновленого людства могли впасти такі йолопи як ви, то чому мені не бути між обновленими?

На базарах, як і колись була шалена дорожнеча і лаялися між собою перекупки, а спекулянти продовжували набивати ціни.

Тим часом члени районних відділів „Комісії Надзвичайної Чемности“ щоденно обходили

мешкання своїх районів і ознайомлювалися з оновленим життям мешканців. Спочатку їх радо приймали й розповідали про найменші приємні дрібниці, які негайно записувалися до протоколу огляду оновленого життя за такий-то день і передавалися до канцелярії „Комісії“, де майстерні письменницькі пера вже знали, що робити..

Але за якийсь тиждень відношення оновленого населення до представників „Комісії Надзвичайної Чемности“ стало вже не таке щире, а в деяких випадках майже неприхильне.

— Ну й чого ви ото шляєтеся, як старці які від хати до хати? — спитався досвідчений спекулянт члена „Комісії“, не відповідаючи на його привітання. — Перескоджаете тільки людям...

Член „Комісії“ став чемао прохати пробачення і запевняв, що все це робиться з огляду на загальний стан річей і пішов до помешкання якогось дрібного урядовця. Жінка урядовця заходилася родити, а сам урядовець був паний і членові „Комісії“ прийшлося цілу годину бігати за акушеркою, після чого урядовець сказав йому:

— Йди собі до чортової матері, дурню!...

Однаково кількість протокольного матеріалу зовсім не меншала і до канцелярії „Комісії Надзвичайної Чемности“ щоденно поступало пудів два різно списаного паперу, серед якого траплялися цілі зшитки віршів і пачки листів, які дарувалися старими паннами для використання в „Комісії“.

Праця в самій „Комісії“ просто кишла. В коритарях, поруч замислено чорних, стали рядком весело білі шафи, на дверях яких барвистим цвігом цвіли зелені соргучеві печатки і в яких зберігалися величезні паки товстих рожевих зшитків, густо списаних приємними з'явищами оновленого життя. Де які з цих зшитків

вічим не уступали своєю літературною вартістю перед творами наймодніших в той час письменників, але друкувалися з них лише самі характерні уривки, та й то на сторінках стінного бюлетеня, який замінював собою бюлетеня „Комісії Надзвичайної Рішучості“. Складав ці бюлетені з обов'язку звичайний репортер одної вуличної газети, який володів засобами „короткого вислову“, а тому вони нагадували собою щось „телеграфічне“, чого публіка ніяк немогла зрозуміти й видумувала більше від себе що, звичайно, було не на користь „Комісії Надзвичайної Чемності“.

Якось хтось із співробітників „Комісії“ помітив на розліплених бюлетенях, зроблені хемічним олівцем, написи про безграмотність бюлетеня і негайно сповістив про це тов. Око. Той негайно розпорядився, аби на далі бюлетені складалися відомим ліриком і старим повісярем.

— Жадання об'явленого людства варті того, щоб їх задовольняти, — сказав він при цій нагоді.

Але доля нових бюлетенів мало чим ріжнилася від долі старих, хіба лише тим, що замість написів про безграмотність, стали з'являтися пародії на вірші відомого лірика, що надавало їх змістові характер „Шлюбного Листка“...

9. Боротьба з собою.

Протокольний матеріал не зменшувався, праця в канцелярії „Комісії“ кипіла а тов. Око, засівши в своєму кабінеті, все читав та читав. Переглядаючи уважно записки приємних і неприємних з'явищ обикновенного життя, він робив на полях зшитків якісь помітки та підчеркування, одночасно занотовуючи їх в своїй записній книжці. Читати й помічати було що, бо поруч приєм-

них з'явищ раз у раз траплялися такі речі, які з обновленням життям немали нічого спільного. Все частіше й частіше траплялися скарги чоловіків на зрадливість жінок, нарікання тих-же жінок на недбалість чоловік і, взагалі, тисячі дрібниць, починаючи від базарної дорожнечі і кінчаючи родинними сварками.

Одного чудового ранку двері кабінета товариша Ока знайшли замкненими й запечатаними печаткою. Його особистий секретар цілий день заклопотано бігав за ним по всьому місту, але дарма. Співробітники також стрівожилися, бо так чи инакше, а його відсутність відбывалася і на їх праці, яка часто вимагала його безпосередніх вказівок. Чекали його до пізньої ночі і недіждавшись, зажурено розійшлися. Не з'явився він другого дня, не з'явився і третього. Співробітники „Комісії“ пукали його скрізь і всюди, але не могли знайти ні найменшого сліду. Завдяки тому, що на час праці обох „Комісій“ поліцейні установи були замкнені, розшуком тов. Ока зайнялося саме громадянство, а передовсім репортери вуличних газет.

Газети двічі на день випускали спеціальні „екстерні телеграми“, в яких подавалося безліч різномаїтних чуток про зникнення тов. Ока і стільки ж порад на тему: „Як знайти загублене?“...

Коли тут, цілком несподівано, місце перебування тов. Ока викрилося. Сторож кавцелярії „Комісії“, підмітаючи в коритарях підлогу, побачив на одній чорній шафі зломану печатку і негайно сповістив про це співробітників. Ті гуртом кинулися до шафи і на привелике здивування, побачили товариша Ока, який сидів на кучі чорних „діл“ і щось думав. Побачивши, що його викрито, він болячо всміхнувся:

— Найкраще думати про них на ділах їх.. Йдіть собі і не перескоджайте мені..

— Але ж товаришу!.. В один голос озвалися співробітники. — Ми ж мусимо щось робити!..

— Потім... — махнув рукою товариш Око. — Потім...

І не чекаючи заким вони підуть від нього, зачинився в своїй шафі. Співробітники, порадившись межи собою, вирішили негайно сповістити про це громадянство спеціальним бюлетенем. Але в той час, як цей бюлетень розліплювався на вулицях міста, в канцелярію вбіг розхристаний, розкудйовжений, блідий і страшний товариш Око. Не звертаючи наспівробітників ніякої уваги, кинувся просто на кучі тільки-що закінчених рожевих зшитків, які лежали на столах співробітників, і став їх рвати на дрібні шматочки, кричучи на весь голос:

— Свині!.. Різати їх!.. Різати і тільки різати!..

Старий повістяр хотів було не дати знищити свого зшитка, але тов. Око, як собака, вчепився зубами за його руку і мало-що не відкусив великого пальця. Тоді співробітники звалили його на підлогу, звязали і викликали по телефону міську „скорую допомогу“...

* * *

Другого дня, на першій сторінці газет великим шрифтом було надруковане слідуюче:

„Громадяни Великого Міста!

„Буває, що гинуть найвизначніші винаходи, як що вони являються передчасними. Передчасним був винахід тов. Ока про оновлення людства, що спричинився до даремних жертв з нашого боку і власним божевіллям з його боку. Завдяки останньому, вся влада Великого

Міста сама собою переходить знову до Диктаторської Ради, яка передовсім постарається налагодити зруйновану господарку, а також запровадити певну охорону загального спокою і сувору відповідальність за всякого роду злочинства, котрі передбачаються законами Великого Міста. З твердою вірою в те, що ніщо не змінилося, беремся за важку працю державного порядкування, будучи певними, що з нами будуть коли не всі, так бодай більшість. Отже, хай живе більшість! Хай живуть громадяни! Хай живе республіка! — Диктаторська Рада Трійох“.

Громадяне спокійно читали оголошення старої „Диктаторської Ради Трійох“ і в їх очах світилося задоволення. Як би так не преса, передовсім гумористичні тижневики, то товариш Око був би давним давно забутий, враз із обома своїми комісіями. Але завдяки тому, що трагедія знаменитого творця історії про обнову людства стала улюбленою темою майже всіх газетних фелетонистів, — мешканці Великого Міста зі свого боку створили про нього декілько цікавих примовок, з яких найбільш відома: „Не будь таким, як Око, бо впадеш з висока“. — Але, на превеликий жаль, особа товариша Ока ще й досі залишається не розгаданою, а величезні матеріали обох комісій чекають ще своїх дослідувачів, які й з'ясуують причини тієї боротьби, що провадив з собою автор теорії обнови людства.

1921 р.

„Махновець“.

(Після Дорошкевича).

Фантастичне оповідання.

Реквірував „Махновець“ на селі кури і сталося так, що загинув...

По „Махновцях“ дзвони не дзвонять і на тім світі взнали про це лише тоді, коли він прийшов туди.

„Махновець“ потрапився якомсь до рук „господарських синів“, а ті пустили його „в расход“...

— Що таке нікчемне життя в порівнянні з величною смертю за ідею! — старався заспокоїти себе, коли його зловили на гарячій вчинку й повели за якусь стару стодолу.

Поставили під грушею і сказали:

— Молись Богу, волоцюго!

— Не хочу! — сказав „Махновець“. — Ви, краще, відпустіть мене на волю!..

— Не на таких налав! — засміявся власник курей, які тільки-що „реквірувалися“ цим „Махновцем“.

— Молись! — ще раз промовила якась баба.

„Махновець“ тільки головою сьрунув..

— Як хоч! — вирік власник курей і двічі вистрілив з „обрізка“.

Тільки полунав перший вистріл, як навокіло „Махновської“ душі стовпелася якісь бліді тви в ясных шатах, а трохи осторонь стали чорні привиди, лиця яких нагадували не то свинячі, не то баранячі морди.

— Що зі мною?! — скрикнув „Махновець“ намірюючись втікати.

Тіви стали ближче. Привиди також підсунулися.

— Ми ангели Божі! — сказали бліді тіви в ясных шатах.

— А ми чорти! — загули разом чорні привиди.

— Зачекайте! — схвильовано закричав „Махновець“. — Я цього ніяк не сподіюавсь і я протестую! Кажу вам всім, що вам я не вірю і не знаю, чого хочете з мене?

Бліді лиця ангелів зробилися мармуровими.

— Як же ти можеш не вірити, коли ми істнуємо? — сумно спиталися ангели.

— Ти й не вір! — загули чорти. — Ми тебе будемо припикати пекельним вогнем, а ти не вір! На що тобі вірити?..

— Почекайте! — озався „Махновець“. — Всі тепер зчають, що вас немає! Кого завгодно, спитайтєся! Я все запевняю, що вас немає! Хтож тепер стане вірити в Бога, або чорта, як над всім і вся панує Велика Анархія.

— А я тебе всеж таки припечу! — вихопився з гурту якийсь кудей чорт.

„Махновець“ сумно глянуз на своє тіло, яке лежало під грушею.

Дядьки вже встигли його роздягти й одєжу поділили між собою. Довгі, кістляві ноги були волохаті, короткі жилаві руки звелись до грудей, на грудях понабухали вугрі, жавіт нагадував жадівську подушку з блошницею на середині, а в широко відкритих очах занімів жах.

— Справжнє анархичне тіло було в мене! — з тяжким жалем подумав „Махновець“.

Згадав землю, революцію, гучні гульняки, віча і, несподівано, сказав:

— Я хочу назад!...

Але його повели в таку долину, де людина наскрізь могла сама себе бачити і поставили серед долини.

„Махновець“ почув якусь тривогу в собі і хотів уже заплакати, але зібравшись з силами крикнув:

— Це насильство! — Почув себе як на базарнім вічу в перші дні червоної революції. — Боже, ти помиляєшся, коли думаєш мене судити! Ти, що сидиш у високому небі, зовсім не знаєш того, як то воно живється на землі! Ти створив мене по своїй подобі і пустив на землю... Це все одво, що кинути на пісок рибу, або гірського вірла посадити на куряче сідало і сказати йому: „Оглядай сонце!“ Це не справедливо! Я протестую! Чувте, ангели!

В ангелів тільки крила зівали.

Чорти радісно зареготалися, кинулись до нього, схопили і повели з собою

— Це також не справедливо! Це насильство! Я протестую! — кричав „Махновець“, але чорти, не звертаючи на те ні найменшої уваги, затагли його в якусь темну печеру й зупинилися перед залізними дверми, на яких свіжою смолою було написано: „Пеклодно“.

— Пекельне дно, значиться, — подумав про себе „Махновець“. — Цікаво, що їх мова мало що різниться від сучасної земної.

Однаково думати йому довго не прийшлося, бо чорти зараз же відчинили двері і вихнули його в пекельну пітьму, яка нагадувала собою таємний льох „Чека“. Холодне повітря було сповнене далекими стонами та проклинами. Темрява

освітлювалася червоними вогнями палаючих в дачечиві величезних вогнищ.

Душа „Махновця“ зщулилася й почула, що робиться маленькою.

В той час до нього підійшла величава тінь.

Загорвута в білу тогу з пурпуровими смужками, які здавалися струмочками крові, вона нахилила до „Махновця“ своє спте, гладенько вигопене лице й сказала:

— Як ти можеш протестувати, коли другі мовчать? Хто то, сміливий? Дай мені руку!

— А хто ви такий, товаришу? — спитався „Махновець“.

— Я вічний в своїм горю! — відповіла величава тінь. — Любов до мистецтва привела мене сюди, як приводить і зненависть! За життя мене називали божественним, а по смерті — тираном. Захоплення красою поезії було моїм злочином! Як самотній чоловік, що биття свого серця приймає за стукіт кінських копит ворожого війська, так я приймав кождий рух і гомін Великого Риму, закам не спалив його ради невиданого зявнща, що повинно було збогатити мою творчість — новими образами... І тут я помилився.. Чернь не зрозуміла і по всьому світі клене мене ще й досі!... Весь світ клене Нерона!...

— Тиран! Потворо буржуазно-капіталістична! — скрикнув „Махновець“, вириваючи руку.

— Як ти сказав? — спитався Нерон, не розуміючи останніх слів.

— Що ти мені товчеш про поезію, як сам брудніший від цигана! Цар Микола, як його вигнали, також виявив нахил до поезії і хотів їхати до Криму розводити якісь там квітняви! Зволочи! Тирани! Кровопийці вікчемні! — гордо вигукнув „Махновець“, йдучи далі.

— Хто тут проти тиранії! — почувся твердий голос із п'ятьми і перед „Махновцем“ стала кремезна тінь.

— Я говорю! — відповів „Махновець“, дивлячися на велитенську тінь з низу в гору. — Хто ти такий?

— Коли говорять — про добрих стрільців, то в першу чергу згадують мене! — відповіла тінь. — Я родився вад світлими озерами і виріс серед вільних гір. Моїми друзями й поборниками були орли. У них я навчився любити й шанувати волю. Швайцарія — батьківщина моя. Вона тепер вільна і, я радію навіть тут, куди привела мене та сама стріла, яка привела й мого гнобителя Геслера! Мене називали Вільгельмом Теллем, а себе називаю „Свободою“.

„Махновець“ вільно подивився в безвиразне лице велитня і засміявся:

— Хе хе хе! Буржуазна республіка! Міщанське благоденствіє, де всі породились льокаями, маючи надію стати колись господарем власної гостиниці. Славної гостиниці, де добре жилося приїзжим чужоземцям, а місцевим збільшилося-б трохи льокайської роботи! І що за воля, щоб усе життя чистити чоботи? Внук гарана Геслера буде ставить у коритарі чоботи, а внук Телля чистить їх! Прошу вас, товаришу, дати мені дорогу! На мій погляд, ви дарма тільки бешкетували!..

І, не звертаючи вже ніякої уваги на Телля, „Махновець“ вішов собі далі.

— Оце то так! — замислено промовив сам до себе Вільгельм Тель, чухаючись у потилиці.

— Хто це тут так розмовляє? Давно не чув я такого голосу! — почувся звідкись металевий голос і д „Махновця“ підійшла якась присадкувата, в кожусі і шапці, смілива тінь.

Тінь простягнула до „Махновця“ руку і сказала:

— Тарас Шевченко! Вітаю тебе, патріоте!

— Що?! — здивувався „Махновець“. — Ах ти куркуль!...

— Мовчи, вікчемний блазню — образився Шевченко. — Коли не хочеш говорити, так йди собі к бісовому батькові!

Більше сотні чортів кинулося звідусіль до „Махновця“ і потягли його до приготовленої для огнища кучі дров.

— Почекайте! — закричав переляканий „Махновець“. — Довго ви думаєте.. мене смажити?

— Вічно! — зарготалися чорти.

— Так тоді, давайте, складемо якісь умови, чи що таке?

— Які там умови? — засміялися чорти.

— Мирові, он що! — сказав „Махновець“ і... вискочивши на кучу дров, почав промовляти:

— Товариші чорти! Заставляючи вас дні і ночі, ночі і дні, без усякої перерви на протязі довгих віків непосильно працювати, Велзевул експлуатує вас! Товариші! Ви мусите знищити владу пекельної буржуазії і оголосити загальний страйк. Гасіте огнища! Виганяйте грішників, бо вони не мають права смажитися даремно! Хай живе пекельна „анархія“!

— В пеклі „анархія“! — повідомив кудий чорт Велзевул.

— „Махновець“ може? — спокійно спитався Велзевул.

— Він! — пролепетав кудий чорт.

— Нічого! Я знаю, чим його взяти!

— Може сіркою?

— Ні!

— Може смолою?

— Також ні!

— Чи не горівкою, може?

— Шкода й праці!

Велзевул нагнувся до кудого чорта і шепнув йому на вухо:

— Князя Крапоткина приведи!

— Ах, ось воно що?! — здивувався кудий чорт і кинувся виконувати наказ.

Як через хвилину до „Махновця“ подійшла якась широка тінь з великою головою і простягла руку:

— Рекомендуюся! Князь Крапоткин! Приємно бачити своїх послідовників!

„Махновець“ радісно схопив його руку і сказав:

— Аж нарешті маю честь бачити свого вчителя!.. Це було мою мрію!..

— Ах, так це було для вас навіть мрією? — задовольнено промовив Крапоткин. — Чув я про вас, як ви тут хвилюєте всіх і хотів би знати, чи ви знаєте мою теорію, чи знаєте мої праці?..

Душа „Махновця“ зігнулася й почула, що вона чорніє від сорому. В горлі щось зупинилося і він ледве видавив з себе:

— Мені так багато приходилося сваритися й змагатися за ту теорію, що я не мав часу її знати...

Князь Крапоткин засміявся. Він сміявся з початку тихо, але де далі, тим більше починало його розбирати. Нарешті він взявся в бок і розреготався на все пекло.

„Махновець“ ніяково присів і не знав, що йому робити. Цим скористувався кудий чорт, який в одну мить схопив його за карк і поволив до огнища...

„Махновець“ несамовито заверещав і прокинувся...

З хвилину він не міг прийти до памяти, але коли опам'ятався, то побачив себе в селянській клуні на соломі, де він зупинився на ніч.

Закурив з махорки папіроску й сам до себе промовив:

— Звичайно, що я цього не боюся, бо ніякого Бога і ніякого чорта не має, але на всякий випадок курей реквірувати не буду!...

1921 р.

„Приятель“.

Я люблю самотність, але не настільки, щоб зрікатися веселого товариства, або не зводити очей на якесь дурненьке, але прегарне створіннячко... Я взагалі люблю життя і, навіть, часами, захоплююсь редактором „єдиної, щоденної і незалежної газети“, коли він виплачує належний мені за рік гон. рар... Але, як це дивно, не люблю я „приятелів“. В день вони, стріваючись зі мною, певмінно задають мені одне й те саме питання — „що чувате?“ — а в ночі привиджуються в образі машкарадних блазнів і до самого ранку дружно лапають мене по плечах, хитро зазирають у вічі і радять, радять, радять...

Отже, нічого дивного, що я стратив спершу сон, потім апетит, а ще потім зненавидів свою самотність, веселе товариство, прегарне створіннячко, редактора „незалежної“ газети і самого себе...

Відчув, що в мені розвивається жовч... З невимовним жахом думав, куди себе діти і мало-що не заангажувався в трупу артистичного т-ва „Розрада“.*) Від цього кроку врятував мене „приятельський“ вираз лица п. директора, з яким він мене стрів у „Республіці“...

Тоді я чемно вклонився і зробив вид, що шукаю когось иншого, а не його, і непомітно присів у тому куточку, де звичайно сидять якісь

*) Метою цього товариства є — „розраджувати“ старих кавалерів та безталанних „девоток“. — *Астор*.

дивні добродії і з зачарованими лицами граються такими маленькими кониками, переставляючи їх на розмальованих, в білі і чорні квадратики, маленьких дошках. Я люблю дивитися на них з боку, бо це справляє мені привємність. Уявіть собі гурток різномастих людей, — з яких кождий, що найменше, був уже разів з тридцять татом, — як вони забавляються пядьками і поневолі відчуваєте якийсь незрозумілий спокій і навіть ще щось вище... і не раз, з дивившись отак, думав собі: — „Але не будете як діти, не ввійдете в царство небесне“...

Сів я собі в куточку і, хиллячи „велике пиво“, з таким-же великим задоволенням дивився на гурт чудних людей над розмальованими дошками, коли тут — лась!... Пиво в моїх руках стрибнуло до горн, а я так і занімів...

— Мое поважання, приятелю!... — промовив до мене невеличкий, прилизаний, з барвистим кроватом добродій. — Де це ви шляєтеся, що вас вігде не видно?..

— Вибачайте! — сказав я — Я вас трохи не розумію! Що то значить шлятися?

— Раз вас вігде не було видно, то значиться шлявся десь... — промовив з усмішкою нерп'ю, плеснувши м мені знов по плечу. — Ну, що чувати?

— Як то що чувати? Де чувати?

— Та взагалі!...

— Я, взагалі, нічого не чую, бо нігде не ходжу...

— Ах, так! — скрикнув він і ляснув мене по коліні. — Пишете все, пишете...

— Де що пишу.

— Ну й пишете-ж ви, скажу вам по приятельському!

— А що таке?

— Все брешете, або видумуєте!

— Що саме?

— Ну, знаєте, всякі такі жарти „З дороги життя“...

— Такі жарти, — сказав я з притиском, — лише Тиберій Горобець.

— Ах, правда! Я й забув! Але в мене є тут записано, бо я стежу за вами, каналія!

— Чого-ж ви лається?

— Що, ви образилися?! Фе!... Не знаєте жартів! Та це-ж я по товариському!... — пояснив він мене по другому коліні.

— Так, то так! — промовив я. — Але я вас зовгодо другий раз бачу...

— Дурниця! Між письменниками все повинно бути просто! От, як я був якось у Києві, то так з Грицьком нализалися, що куди там нещасному Горобцеві!...

— Вибачайте! Горобець мій добрий знайомий і говорити так про нього ви не повинні... Потім, що то за Грицько?...

— Ну, я вас категорічно не розумію! — захопився він. — І чого ображуватися? З Горобцем якось у „Козюла“ зустрілися, а Грицько, то то-ж Чупринка... Не знаєте його, чи що?...

— Ах, Григорій Аврамович! Тоді ви так і важіть!

— У нас в Галичині, нема такого звичаю...

Витяг з кешені записника і нахилився до мене:

— А ну поясніть мені, що це написано!

— Ви ж самі писали, — сказав я.

— Я писав, але з вашої вини...

Розгорнув і прочитав:

„І навіть в темну ніч прийди, впади, милуй,
Цілуй її шалено аж до ранку, —

Як зазвучить простір врочистим алилуїя,
То славослов і ти свиту свою коханку“...

Прочитав і хитро витріщився на мене:

— Ну?!..

— Що саме?

— Та цеж „в темну ніч“, „алилуїя“, „свята коханка?..“

— Вірші такі, товаришу..

— Це не вірші, а чорт зна що! — раптом оживів він. — Роспушта, не більше! Де-ж видано, щоб під час якогось там кохання співалось алилуїя, або щоб коханка та була святою?

— Як для кого! — сказав я.

— Як то, як для кого? — скрикнув він. —

А Арґардепо ви читали?..

— Якого Арґардепо?

— Та того-ж, п'яницю, що писав „Newermore!“

— Ах, так це ви про Едґарда Поє говорите!

Читав дещо, а як же..

— Ну, так ви повинні знати, як треба любити... І, потім, взагалі поезія мусить бути цнотлива, як дванадцятилітня дівчинка...

— Ви думаєте?

— О, переконаний!.. Скільки вже раз мені самому приходилося!..

— Як, без роспусти?

— Яка тото роспушта, прошу пана, коли ніхто не знає...

Я умисно мовчав. „Приятель“ перегорнув сторінку свого записника і несподівано запитався:

— То правда, що Олесь у Відни?

— Так, здається!.. — відповів я.

— І п'є?

— Не знаю...

— Запевняю вас, що п'є!

— Ну, чого-ж дивного? На здоровля йому...

— Ого ж бо і є, що не на здоровля, бо скоро зовсім спіється..

Раптом зтих і так, мовчки, став гортати свого записника. Далі лягнув мене по коліні:

— Скажіть, то правда, що Микола Вороний страждає на епилепсію?

— Не знаю...

— А я чув, що страждає, бо коли сердиться чого, то одна половина липя так і шарпається, так і танцює.. Потім, про це свідчить ще й те, що він написав біографію Пилсудського в українській мові..

— От, цього я вже й не знав! — сказав я. — Ви звідки знаєте?..

— Як то звідки? — в свою чергу запитався „приятель“. — Хіба ви не знаєте, що я все знаю. Знаю навіть скільки жінок маєте і скільки коханок.. Знаю вас гаразд, брехуна такого.. Ведуйте все..

— Добродію! — ляснув уже я його по плечу. — Ви повинні також знати, що я людина нервова і..

Я встав і дивно подивився йому в очі.

Він злякано відступив від мене і залепетав:

— Я.. я нічого.. я скрізь такий з усіми однаковий.. Я вигалі, знаєте, приятель..

— Що, приятель?! — спитався я, не зводячи з нього очей.

— О, звичайно мій пане!.. Я великий ваш приятель!..

В той час в каварні з'явився відомий поет і ненароком глянув у ваш бік.

„Приятель“, побачивши його, радісно сплеснув у долоні і скрикнув:

— А, приятелю!..

Поет побілів як глина і нерухомо зупинився на одному місці, очевидно вичікуючи на „приятельські обійми“, а я тим часом постарався вийти за двері, потім на східці і на вулицю, щоб уже більше не заходити до „Репуолика“.

1921 р. 10. червня.

Літературна Бібліотека „РУСАЛКИ“

ДОСІ ВИИШЛИ СЛІДУЮЧІ ВИПУСКИ:

- 1) Олесь Бабій: Ненависть і любов. *Поезії.*
- 2) Клим Поліщук: Скарбя віків. *Легенди.*
- 3) Клим Поліщук: „Воянко“. (*Із записної книжки.*)
- 4) Галина Орлівна: Шляхом чуття. *Новелі.*
- 5) Олесь Бабій: Шукаю людини. *Нариси.*
- 6) Лімниченко: Хуртовина. *Поезії.*
- 7) Василь Софронів: Під сміх вієнь. *Нариси.*
- 8) Клим Поліщук: Роспята душа.
- 9) Тогож автора: Веселе в сумному. *Сатири.*
- 10) Клим Поліщук: Жменя землі. *Гал. легенди.*
- 11) Вол. Островський: Хома Дубило. *Історичне оповідання з життя Холмицини.*
- 12) Тиберій Горобець: Квіти й бодяче.

ДРУКУЄТЬСЯ:

- 13) Клим Поліщук: Далекі зорі.
- 14) Тогож автора: Серед могил і руїн.
- 15) В. Островський: Вівці й пастирі.

Ціна всіх випусків 800 М.

АДРЕС: Видавництво „РУСАЛКА“, під ред.
Гр. Гануляка, ЛЬВІВ, Куркова 10.

Літературна Бібліотека „Русалки“.

к 9.

1921 р.

Веселе в сумному

ЛЬВІВ — КИЇВ. 1921.